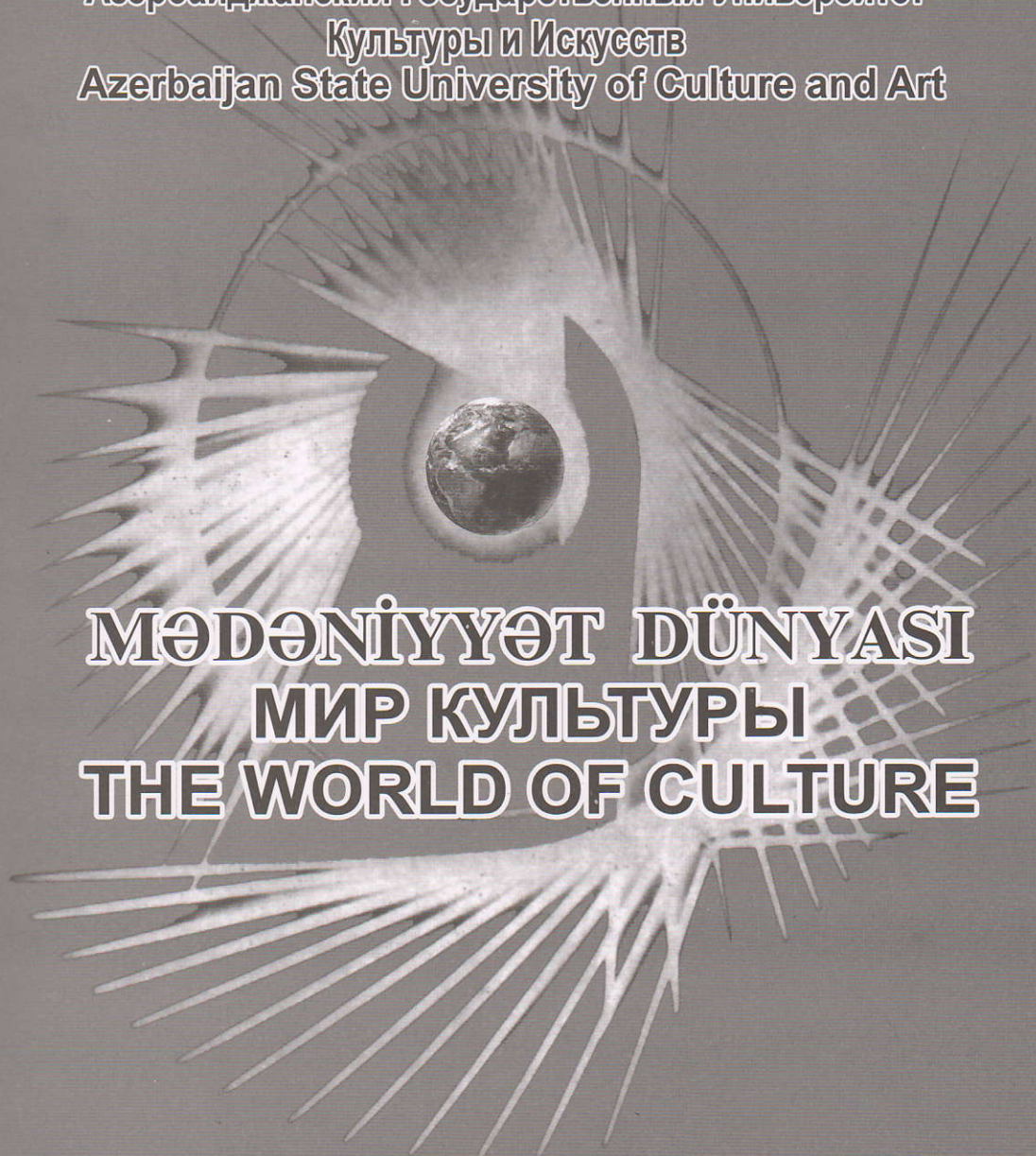

ISSN-2221-7584

Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universiteti
Азербайджанский Государственный Университет
Культуры и Искусств
Azerbaijan State University of Culture and Art

MƏDƏNİYYƏT DÜNYASI
МИР КУЛЬТУРЫ
THE WORLD OF CULTURE

XXXV

**AZƏRBAYCAN DÖVLƏT MƏDƏNİYYƏT VƏ İNCƏSƏNƏT
UNİVERSİTETİ**
**АЗЕРБАЙДЖАНСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
КУЛЬТУРЫ И ИСКУССТВ**
AZERBAIJAN STATE UNIVERSITY OF CULTURE AND ART

XXXXV

Redaksiya heyəti

Ceyran Mahmudova sənətnəşnaslıq üzrə elmlər doktoru, professor (sədr)
Vasim Məmmədəliyev akademik, AMEA-nın müxbir üzvü
Rivkat Yusupov tarix üzrə elmlər doktoru, professor,
Rusiya Humanitar Elmlər Akademiyasının müxbir üzvü
Nizami Cəfərov filologiya üzrə elmlər doktoru, professor
Kamal Abdulla filologiya üzrə elmlər doktoru, professor,
AMEA-nın müxbir üzvü
Məryam Əlizadə sənətnəşnaslıq üzrə elmlər doktoru, professor
Aqşin Babayev filologiya üzrə elmlər doktoru, professor
Azər Paşa Nemət Xalq artisti, professor
İsrafil İsmayılov sənətnəşnaslıq üzrə elmlər doktoru, professor
İlham Rəhimli sənətnəşnaslıq üzrə elmlər doktoru, professor
Nizaməddin Şamsizadə filologiya üzrə elmlər doktoru, professor
Fərhad Bədəlbəyli Xalq artisti, professor
Zülnaz Abdullazadə fəlsəfə üzrə elmlər doktoru, professor

Şağ redaktor sənətnəşnaslıq üzrə elmlər doktoru, professor
Məryam Əlizadə filologiya üzrə elmlər doktoru, professor
Redaktor filologiya üzrə elmlər doktoru, professor
Zülfən Əliyeva-Kəngərli kulturologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Azul katib Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universiteti
Məgana Əliyeva Məcmuə İldə iki dəfə dərc olunur.

İSSN – 2221 – 7584

Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universitetinin
Elmi Şurasının 06 iyul 2018-ci il, 9 sayılı qərarı ilə çap olunur.

Mədəniyyət dünyası, elmi-nəzəri məcmuə, XXXV buraxılış, Bakı,
Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universiteti, 2018, 284 səh.

ivan: AZ – 1065, Azərbaycan Respublikası, Bakı şəhəri, İnşaatçılar prospekti 39
трес: Азербайджанская Республика, АЗ – 1065, город Баку, пр. Строителей
Address: 9, Inshaatchilar avenue, Baku, Azerbaijan Republic, AZ – 1065
il: (012) 599-00-54
www.adminu.edu.az

©ADMİU, 2018

Sahələr üzrə redaksiya komissiyaları:

Kulturologiya ixtisası üzrə: pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Vəqanə Eyvazova (sədr), fəlsəfə üzrə elmlər doktoru, professor Niyazi Mehdi,
kulturologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Sədaqət Əliyeva, fəlsəfə üzrə fəlsəfə
doktoru, dosent Tamilla Əhmədova, kulturologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Vəqanə Əliyeva, sənətnəşnaslıq üzrə fəlsəfə doktoru Nigar Sultanlı, filologiya
üzrə fəlsəfə doktoru Sevinc Əhmədova;

Teatr sənəti ixtisası üzrə: sənətnəşnaslıq üzrə fəlsəfə doktoru, professor
Aydın Talıbzadə (sədr), sənətnəşnaslıq üzrə fəlsəfə doktoru, professor Rafiq
İsmayılov, sənətnəşnaslıq üzrə fəlsəfə doktoru Rəsmiyə Mustafayeva, sənətnəşnaslıq
üzrə fəlsəfə doktoru Fəridə Cəlilova, müəllim Elçin Cəfərov;

Kino, televiziya və digər ekran sənətləri ixtisası üzrə: filologiya üzrə
elmlər doktoru, professor Aqşin Babayev (sədr), professor Əli Əmirli, fəlsəfə üzrə
elmlər doktoru, professor Dilara Mehdi, sənətnəşnaslıq üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Fəzailə Abbasova;

Təsviri sənət ixtisası üzrə: sənətnəşnaslıq üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Afət
Aşlanova (sədr), sənətnəşnaslıq üzrə elmlər doktoru, professor Cəmilə Həsənzadə,
professor Arif Əzizov, sənətnəşnaslıq üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Bayram
Hacızadə, sənətnəşnaslıq üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Mehriban Novruzova;

Musiqi sənəti ixtisası üzrə: sənətnəşnaslıq üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Kamilla Dadaşzadə (sədr), sənətnəşnaslıq üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Ellada
Hüseynova, sənətnəşnaslıq üzrə fəlsəfə doktoru Səbinə Mehdiyeva, sənətnəşnaslıq
üzrə fəlsəfə doktoru Cəvahir Mustafayeva, baş müəllim Gülnar Verdiyeva;

Fəlsəfə ixtisası üzrə: fəlsəfə üzrə elmlər doktoru, professor Niyazi Mehdi
(sədr), kulturologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Xaləddin Sofiyev, fəlsəfə
doktoru, dosent Sevinc Şahhüseynova, fəlsəfə doktoru, dosent Tərnilla Əhmədova;

Psixologiya ixtisası üzrə: psixologiya üzrə elmlər doktoru, professor
R.Əliyev (sədr), pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Zərifə Əliyeva,
psixologiya üzrə fəlsəfə doktoru Vasif Muradzadə;

İlahiyyat ixtisası üzrə: akademik Vasim Məmmədəliyev (sədr), fəlsəfə
üzrə elmlər doktoru, professor Niyazi Mehdi, kulturologiya üzrə fəlsəfə doktoru,
dosent Sədaqət Əliyeva, kulturologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Xaləddin
Sofiyev

*Jurnal Azərbaycan Respublikası Prezidenti Yanında Ali Attestasiya
Komissiyasının Rəyasət Heyətinin 30 aprel 2010-cu il tarixli iclasında (protokol
N 10-R) "Azərbaycan Respublikasında dissertasiyaların əsas nəticələrinin dərc*

MƏDƏNİYYƏT DÜNYASI

Elmi-nəzəri məcmuə
Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universiteti,
XXXV buraxılış, Bakı, 2018

МИР КУЛЬТУРЫ

Научно-теоретический сборник
Азербайджанский Государственный Университет Культуры и Искусств,
XXXV выпуск, Баку, 2018

THE WORLD OF CULTURE

Scientific-theoretical bulletin
Azerbaijan State University of Culture and Art, XXXV Edition, Baku, 2018

MÜNDƏRİCAT

KULTUROLOGİYA

<i>Məryəm Əlizadə</i> . İlyas Əfəndiyev teatri və zaman.....7	
<i>Xalilq Dadaşov</i> . Mədəniyyət və ideologiya (mədəniyyətlərarası dialog).....14	
<i>Yeqanə Əliyeva</i> . Yaponiyanın dayanaqlı inkişaf modeli: sivilizasiyalararası münasibətlərdə global bioetika.....20	
<i>Fərqanə Hüseynova</i> . Beynəlxalq mədəni əlaqələr mədəniyyətlərin tarixi birliyinin vacib aspektlərindən biri kimi.....26	
<i>Gülüçin Kazami</i> . Etnik və milli dəyərlər - milli özünəməxsusluq aspektləri kimi...31	
<i>Cavid Ələkbərlı</i> . İspaniya-Azərbaycan tarixi və mədəni əlaqələri.....36	

TEATR SƏNƏTİ

<i>Ülkər Məmmədova</i> . Tərcümə əsərlərinin personajlarının Azərbaycan səhnəsində adaptasiyası problemi.....44	
<i>Эмиль Азизов</i> . Особенности содержания балета «Тропюю грома» К.Карачена в постановке Р.Ахундовой и М.Мамедова.....51	

KİNO, TELE VƏ DİGƏR EKTRAN SƏNƏTLƏRİ

<i>Murad Əmiraslanov</i> . Dramatik obrazlar aktyoru Hamlet Xanizadə portreti.....57	
--	--

MUSİQİ SƏNƏTİ

<i>Məmmədəli Məmmədov</i> . Qədim musiqi aləti – şahrud.....62	
<i>Səra Timurova</i> . Elektroakustik musiqinin tarixi icmalı: maqnit lentindən səs çiplərinə.....68	
<i>Лейла Асланова</i> . О деятельности Эртогул Джавида в Научно-Исследовательском Кабинете Музыки.....78	

<i>Humay Fərəcova-Cabbarova</i> . Cavanşir Quliyevin "Dastan" simfoniyasına qısa baxış.....87	
<i>Анурə Мəммədəвə</i> . Musiqi alətlərinin elmi-praktik əsaslarla təkmilləşdirilməsi professor S.Kəriminin elmi fəaliyyətinin bir sahəsi kimi.....97	
<i>Лейла Сəмəдєвə</i> . Leytmotiv sisteminin əsas prinsipləri.....104	
<i>Əhməd Abdullayevə</i> . Segah ladına əsaslanan xalq rəqslərində qadın obrazının bədii təcrübəsi.....112	
<i>Нəвəрə Əлйєв</i> . "Xaric segah" muğamının qarmonda ifaçılıq variantları.....119	

TƏSVİRİ SƏNƏT

<i>Нəвəдйə Ағəєвə</i> . Çin dekorativ-təbiiqi sənətinin Yaxın Şərq ölkələrinə təsiri.....125	
<i>Анур İскəндєров</i> . Qədim türk incəsənətində «heyvani» üslub.....133	
<i>Нəсəкəт Əhmədəвə</i> . Müasir Azərbaycan geyimində etnik üslub.....143	
<i>Əлйə Abdullayevə</i> . Cəlal Qaryəğdının yaradıcılığında yaradıcı şəxsiyyətlərin obrazları.....148	
<i>Кəməл Əлмəвə</i> . Bədurə Əfqanlı yaradıcılığında kişi rəqs geyimləri.....153	
<i>Нигər Hüseynova</i> . Böyük Britaniyada şəhər tikintisi quruculuğu və müasir bənəvərliq.....159	
<i>Əлкər Вəрəмəвə</i> . Bədurə Əfqanlının yaradıcılığında milli geyim eskizləri.....165	
<i>Русəн Рəсəмəвə</i> . К вопросу о творчестве Мир Надира Зейналова. Постановка проблемы.....172	
<i>Нəвəрə İsləмəвə</i> . Xalq rəssamı Nazim Bəykişiyevin Azərbaycan təsviri sənətində yeri.....178	
<i>Аysel Мəммədəлйєвə</i> . «Azərbaycan qədim mədəniyyət ölkəsidir» silsiləsinin müasir obrazları.....185	
<i>Аysel Abdullayevə</i> . Poliqrafik məhsulların xüsusiyyətləri haqqında ümumi məlumat.....188	

FƏLSƏFƏ

<i>Əлйə Gəsləмəвə</i> . Sosyokültürel alanların projeləndirilməsinin estetik prinsipləri.....193	
<i>Əлкər Şəhərdəлйєв</i> . Sivilizasiya və mədəniyyət, onların qarşılıqlı əlaqəsi.....206	
<i>Əлйəхə Qurbənovə</i> . Sivilizasiya anlayışı və onun mahiyyəti.....214	
<i>Нəbətə Nəməzadə</i> . Təzhibdə həndəsi və çərxi-fələk naxışlar.....219	
<i>Турə Мəммədəвə</i> . Münaqişələrin qarşısının alınmasında multikulturalizmin inkişafının əhəmiyyəti.....224	
<i>Нəhim Həsəнов</i> . Konseptual çərçivədə hürufluk tərqiəti.....231	
<i>Мəлкə Кəрəмəвə</i> . Fridrix Nitsşenin incəsənət anlayışı.....241	
<i>Əлə Kaməлəвə</i> . Müasir dövrdə etika və sosial psixologiyanın qarşılıqlı təsirinə əhəmiyyətləri.....247	

PSIXOLOGIYA

- Gyulnarə Gasınova.* Vklad azerbaydjanских психологов в исследование проблемы личности.....256
- Gülşən Vəzirova.* Ali hərbi təhsil müəssisələrində gələcək zabıtlərin vətənpərvərlik tərbiyəsi prosesinin nəzəri-metodoloji əsasları.....268
- Nurali Çələbiyev.* Azərbaycan etnopsixoloji fikrinə ailə və ailə məişəti məsələləri.....269
- Arifə İskəndərova.* N.B. Vəzirovun "Müsibəti – Fəxrəddin" əsərində auru - auru qrup və tayfaların etnik xüsusiyyətləri.....278

MƏDƏNİYYƏT DÜNYASI

Elmi-nəzəri məqalələr
Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universiteti,
XXXXV buraxılış, Bakı, 2018

МИР КУЛЬТУРЫ

Научно-теоретический сборник
Азербайджанский Государственный Университет Культуры и Искусств,
XXXXV выпуск, Баку, 2018

THE WORLD OF CULTURE

Scientific-theoretical bulletin
Azerbaijan State University of Culture and Art, XXXXV edition, Baku, 2018

KULTUROLOGIYA

007 792.01

Maryam Əlizadə
Sənətsünusluq üzrə elmlər doktoru, professor
Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universiteti
Az-1065, Bakı, İnşaatçılar prospekti 39
E-mail: maryam.alizade.50@mail.ru

İLYAS ƏFƏNDİYEV TEATRI VƏ ZAMAN

Xülasə: XX əsr Azərbaycan teatr tarixində "İlyas Əfəndiyev teatri" ifadəsi, anlayışı və praktiki təzahürü damalmaz kulturoloji faktıdır. "İ.Əfəndiyev teatri" anlayışında 60-cı illərdə Azərbaycan teatr poetikası, Azərbaycan teatrının bədii-estetik prinsiplər cədvəli öz əksini tapır.

Azərbaycan milli teatrını proses kimi götürdükdə, həтта onun təsisatlı (institutional) mərhələsini belə donmuş, statik hadisə kimi deyil, zaman içində bir hərəkət kimi təhlil etmək bu gün səmərəli və faydalıdır. Bu mənada, milli teatrınası elmi Azərbaycan teatrında konkret zaman kəsiyində İ.Əfəndiyev anıtlı və ya fenomenini məhz prosesimizin əbədli hərəkəti kontekstində araşdırmaq mərhələsindədir.

Açar sözlər: İlyas Əfəndiyev, teatr, dramaturgiya, bədii-estetik prinsiplər.

qalənin redaksiyaya daxil olma tarixi: 03.05.2018
qalənin təkrar işlənməyə göndərilmə tarixi: 11.05.2018
qalənin çapa qəbul olunma tarixi: 08.06.2018
qaləni çapa tövsiyə edən sahə redaktorunun (və ya üzvünün) adı: kulturologiya üzrə fəlsəfə
doru, dosent Xələddin Sofiyev

PMU-nun Elmi Şurasının 06 iyul 2018-ci il, 09 saylı qərarı ilə çap olunur

MƏDƏNİYYƏT DÜNYASI

Elmi-nəzəri məcmuə
Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universiteti,
XXXV buraxılış, Bakı, 2018.

МИР КУЛЬТУРЫ

Научно-теоретический сборник
Азербайджанский Государственный Университет Культуры и Искусств,
XXXV выпуск, Баку, 2018

THE WORLD OF CULTURE

Scientific-theoretical bulletin
Azerbaijan State University of Culture and Art, XXXV edition, Baku, 2018

UOT 02.61

Mələk Kərimova
Xəzər Universitetinin doktorantı
AZI196,Bakı,Məhsəti Gəncəvi II
E-mail: mkerimova@khazar.org

FRİDİX NİTŞENİN İNCƏSƏNƏT ANLAYIŞI

Xülasə: Məqalədə alman filosofu Fridrix Nitsşenin incəsənət, musiqi ilə əlaqədar fikirlərinə yer verilmiş və onun musiqini necə açıqladığı şərh edilmişdir. Nitsşchenin insanın müstəqil, azad olması üçün, özünü reallaşdırması üçün qarşısında din və elm kimi maneələri qeyd etdiyi və necə ələ aldığı ifadə edilir. Məqalədə onun üstün insan anlayışına və şərhinə yer verilmişdir. Nitsşcheye görə insanın azad ola bilməsi üçün nələr edə biləcəyi və insanın azad seçiminin nəyi ifadə etdiyi də məqalədə incələnməmişdir.

Açar sözlər: F. Nitsşenin, incəsənət, musiqi, üst insan.

Alman filosofu Fridrix Nitsşenin 15 oktyabr 1844-cü ildə Lützendə anadan olmuşdur. Nitsşchenin ilk kitabı “Musiqinin Ruhundan Tragediyanın Doğuşu” əsəridir. Daha sonra öz kitabını kəskin tənqid edərək Kant və Şopenhauerun təsiri altında qaldığını və bu kitabın özünə yad olduğunu qeyd etmişdir. Kitabda yazdıqlarının da köhnəliyini qeyd edərək, “Elmə sənətkarın gözü ilə, amma sənətə həyatın gözü ilə baxmaq” cümləsi ilə bitirir. [2]

Nitsşenin yaxşı musiqi bildiyi də qeyd edilməlidir. Musiqi onun üçün əyləncə vasitəsi olmaqdan daha çoxunu ifadə edirdi. Ona görə musiqi həyata xidmət etməli və insanın önünü açmalıdır. Ona görə incəsənət insanı müstəqilləşdirən və özünü ifadə etməsini təmin edən ən yaxşı alətdir. Musiqi Nitsşenin bütün həyatını əhatə edirdi. Onun hər şeyi həyatı, fəlsəfəsi, serisi, musiqi üzərində qurulurdu. Musiqisiz bir həyat səhv olardı deyimi də onun musiqi ilə əlaqəsini açıq göstərir.

Lassare (2011, səh 11) görə, Nitsşenin musiqi üzərinə ilk fikirləri, dünyanın metafizik estetik anlayışına dayanır. Nitsşenin əslinde 50-dən çox əsər bəstələmişdir. Əsərlərinin çoxu pianinoda çalmağ üçün idi.

Onun ölümindən 100 il keçdi və onunla razılaşanların sayı da gün keçdikcə artdı. Ona görə musiqi sadəcə bəstələməkdən ibarət bir proses olmayıb, həyatı başdan qurmaqdır. Musiqi onun üçün inqilabçı, yıxıcı bir funksiyanı yerinə yetirən özünəməxsus bir dil idi. "Dinimiz, əxlaqımız və fəlsəfə insanın çöküş şəkilləridir. Bu çöküşə qarşı hərəkət isə musiqidir" [1].

Nitsşenin insan və onunla əlaqədar problemlərə toxunmaqla yanaşı, insanın sənət və musiqi ilə olan əlaqəsi üzərində düşünərək əsərlər yazmışdır. Günümüzdə insan və onun incəsənətlə əlaqəsi nədir? sualları bizləri düşündürür. Müasir insanın fəaliyyəti "mənalı" və "mənasız fəaliyyətə" görə ikiye ayrılır. Müasir insandaha çox "mənasız fəaliyyət" içinde özünü tapır. Müasir insan iş dünyasının şərtləri istiqamətində gündəlik rutin işlərini görür. İnsan sanki işləmək üçün yaşadığını və azad olduğunu hiss edir. Əslində bu azadlıq "sözde" olmaqdadır. İnsan çox zaman "yaşadığı cəmiyyətdəki mədəniyyət, elm, sənət və digər fəaliyyətlərin təsiri altında düşüncü və həyatını ona görə menalandırır. İnsan əslində "xəyali bir reallıq" tərəfindən idarə edilməyə başlanılıb. Artıq texnologiyanın dikte etdiyi bir dünyada sənətin vəziyyəti, varolma tərzii də dəyişilmişdir. Sənət əsərləri fabriklərdə istehsal olunub, sənət əsərləri də alman və satılan metallara dönüb.

Nitsşeyə görə insanın müstəqil, azad olması üçün, özünü reallaşdırması üçün qarşısında din və elm kimi maneələr var idi. Nitsşeyə görə həm elm, həm də din həqiqət iddiasında olduğunu deyərək, qaydalar və avtoritetlər qoymaq istər. Hər ikisi də bir mənada mütləq həqiqət və qayda adına danışıraq insanın özü olmasına mane olmaqda, onu gücsüzləşdirməkdə və insanın müstəqilliyini əlindən almaqdadır. Nitsşeyə görə insanın azad ola bilməsi və öz dəyərlərini, öz kimliyini yarada bilməsi üçün həyatın rasionallıqdan, elmlikdən, qaydalardan və dindən azad olması lazımdır. Ancaq qeyri-müəyyən olduğu zaman insan bu həyatda öz dəyərlərini yarada bilər, azad seçim edə bilər və öz münasibətlə öz dünyasını inşa edə.

Nitsşeyə tanrı ölübdür desə də, onun tanrısının olmadığını söyləmək səhv olardı. Onun tanrısı Dionizik olan bir tanrıydı. Onun tanrısı insanı gücsüzləşdirən, heçləşdirən, insanın özünü aldatmasının səbəbi olan, insanın özü olmasına icazə verməyən, bu dünyanı dəyərsizləşdirən bir Tanrı deyil, reqs edən, mahını söyləyən, içimizdəki yaşama sevincini artıran, varoluş gücümüzü məhdudlaşdırmadan reallaşmasını təmin edən bir incəsənət tanrısı, hətta musiqi tanrısı idi.

Nitsşeyə Tanrı öldü deyərək, insanı gücsüzləşdirən, heçləşdirən, müstəqilliyə mane olan və onu dəyərsizləşdirən düşüncənin ortadan qalxması mənasını ifadə edirdi. Tanrı ölübsə, yeni bir yaşam modeli lazımdır. Bu model isə Tanrı Dionyos rəhbərliyində olan üst insan idi. "Belə buyurdu Zərdüş" kitabında Zərdüşün xarakteri ilə üstinsanı insanlara öyrətməyi planlaşdırdı.

Nitsşeyə görə, insan aşılanması lazım olan varlıqdır. Bunu reallaşdırmanın tək yolu üstinsan olmaqdır. Üstinsan dünyanı və həyatın məqsədidir. O biri dünya ümidlərindən bəhs edərək zəhər saçanlara, həyatı asığı cəfəklərə qarşı, vaxt

deməkdir. Üstinsan ruhi acizlikdən, əzilmişlikdən və acınacaq bir rahat düşkünlüyündən azad olmaqdır. Bunun için saxta xoşbəxtlikdən, ağıldan, ədalətdən əl çəkmək lazımdır.

Nitsşe burada ağılsız, bədbəxt, tiranvari bir heyata tutunmağı qeyd etmir tam tərsinə insanın bu dəyərləri öz başına müstəqil yaratmasından bəhs edir. Ona görə yaşamaq acıdır. O, Sopenhauerin "müəyyən sənət əsərləri pessimizə xidmət etdiyi" fikrinə qarşı çıxır. Ona görə acının yanında qorxunc və şübhəli olan şeylər, sənətkar üçün güc artırşdır. Acının altında ezilib sonsuz yaşamanın ardınca gedənlər qorxaqdırlar. Onlar ölümlü gözləyən insanlardır, yaşama anlamsızlaşdırən, həyatın boş olduğunu söyləyən, insanın yaşama həvəsini qıran kimsələrdir. O kimsələr ki, dünyaya bağlanmamaq üçün əllərində nə varsa dağıdırlar, dünyadan bir an əvvəl köçmək istəyirlər.

Nitsşein üst insanı acıdan qaçmayan, saxta xoşbəxtlik, əbədi istirahət, rahat və güvənliyə düşkünlük, cəmiyyətin içinde yox olmaq fikrinə uzaq olub öz varoluşunu öz yaratdığı dəyərlərlə inşa edən biridir.

Üst insan özünü aldadan deyil, özünü zəiflədən deyil, özünü güclü hiss edən, bütün acılara baxmayaraq həyatda qala bilən, öz içinde artistik bir dünya yarada bilən bir varlıqdır. O sürü insanlarının əksinə, heyvanlıqdan xilas olan, heyvani səviyyəni aşan və öz yaratdığı bir dünyada sıradışı üstün, güclü, qabiliyyəti və həyat və yaradıcılıq dolu bir xarakter sərgiləyən insandır. Nitsşe "insanlar bərabər deyil, bərabər olmamalıdır" da". O, kollektiv dünyaya görüşü, dinə, demokrasiyə, modernlik, əxlaqa şiddətlə qarşı çıxır. O, fərqli olanın üstün olmanın arxası ilə qaçır. Üstinsan dionizik şüura və təcürbəyə sahib bir insandır. Sənət əsərlər boyu mədəniyyətdən, diildən, coğrafiyadan, dini inançlardan, elmdən, fəlsəfədən heç zaman ayrılmayıb.

Nitsşe sənətə ontoloji cəhətdən yanaşır. Sənət, həyatı gücləndirən və yaşanılaacaq yerdir. İnsanın yaşamağını aşağıya çəkən, din, əxlaq və fəlsəfə üçün qarşı hərəkətdir. Incəsənətin ən önəmli yanı, insanı yetinləşdirməsi, zənginləşdirməsidir. Incəsənət həyatı təsdiq etməkdir, həyatda insan varlığının tanrılaşdırılmasıdır. Incəsənət yaşama tutunmaq, çətinliklərlə ilə mücadilə etmək, insanın özü ola bilməsi üçün bir vasitədir.

Sənət bizə heyvani dinçlik vəziyyətini xatırladır. Yaşam duyğusunun artışı, onun üçün stimuldur. Sənətkara görə gözəl məfhumu, bütün ziddiyyətlərin uzlaşması və ahəngi, gücün artışı, şiddətə ehtiyac duyulmaması və gərginlik olmaması mənasına gəlir. Nitsşeyə görə gözəlin və çirkinin kökəni, insanın yaşaması olduğu uzun təcürbələrdədir. İnsan instinktiv olaraq estetik cəhətdən şeylərin zərərli, təhlükəli, çirkin olduğunu bilir. Əslində gözəllə və çirkinə qarşı verilən reaksiyalar insanın yaşadığı təcürbələrlə əlaqədardır.

Nitsşeyə görə hadisələr yoxdur, şərtlər vardır. Bu fikir onun incəsənət anlayışının əsasını təşkil edir. Elm, din və fəlsəfənin təqdim etdiyi reallıqlar həyatı davamlı olaraq aşağı çəkir. Həqiqətə qarşı incəsənət həyatı zənginləşdirən, həyatın bütün qeyri müəyyənlikləri ilə mənimləyən, insanı müstəqilləşdirən və güc istəyini artıran bir şeydir. O hərəkət tərəfindən qəbul edilən incəsənət anlayışını qəbul etmir. Onun sənət anlayışında qeyri-müəyyənlik, çoxşüurluq, özündən keçmə vardır. Nietzsche sənət anlayışında "böyük stil" fəhmunundan istifadə edir.

Böyük stil” anlayışının məzmununda belə bir fikir yatır ki, sənətkar əsərində insanları məmnun etmək və əsərinin gözəlliyi ilə onların başını fırlatmaq fikrindən qaçışmalıdır. Xalqın istədiklərindən daha çox özü kimi olmalıdır. Sənətkarın öyüklüyü, meydana gətirdiyi “ gözəl duyularla” ölçülməz, bu fikir qadınlarını daha çox xasdır. Amma böyük stile yaxınlaşdığı dərəcəyə, böyük stil təbiiq etməyə qabiliyyətli olduğu dərəcəyə görə ölçülə bilər.

Onun ilk kitabı “Musiqinin Ruhundan Tragediyanın doğuşu” iki yunan sənət urusu Apollon və Dionysos arasındakı ziddiyyət incələyir. Apolloncu sənət bütün özəl sənədlərin ön şərtidir. Burada xəyali bir realıq yaşayırıq, formanın (biçimi) adını hiss edirik. Bu vəziyyəti o “Maya Pərdəsi” olaraq adlandırır. Bu mərhələdə əyalları reallığını sevərək izləyər, bunlardan yola çıxaraq həyatı izah edər, bu adisələrdə özünü həyata hazırlayırlar. Apolloncu sənətlərin məqsədi gözəllikdir, u bir xəyaldır, amma onu görmək istəyirəm. Dionysos təzi sərhoşluqda cinsəllik şəhvət vardır. Apollon təzində isə yenə bunlar əksik deyildir. Sərhoşluq yuğusu, Nitsşeyə görə güc artışıdır. Dionysosun birləşdirici bir gücü ur. O insanla insan arasında və insanla özgeleşdirilmiş, boyunduruq altına almıy biət arasında bağ qurar. Bir arada olmanın coşqusu və həyəcanı ilə şənlilik qurar. İyaya pərdəsi ancaq belə bir Dionysosçu həyəcanla cırla bilər. Mahni oxuyaraq və qs edərək insan özünü izah edər, gəzməyi və danışmağı yaddan çıxarır və sanki qs edərək göylərə yüksəlir. Bu coşğunun qaydası fərqlidir. Məqsədi gözəllik yildir, gözəllikdə qayda vardır.

Nitsşeyə görə sənət əsərinin yararanması

Appolonik və Dionizik sənət anlayışındakı əkslik sənət əsərini ortaya xarır. Appolonik sənətdə gözəllik, sakitlik, hüzar, uyğunluq, dionizik sənətdə isə şqu halı, acı, sərxoşluq vardır.

Sənət əsərinin yararanmasında ikinci ünsür sərhoşluq və cinsəllikdir. İncəsənət gözəllik istəyi beynə ötürülən cinsi coşqu kimi dolayı istəkdir. (2010b, 506).

ı vəziyyət eyni zamanda sənətkarın səhv yola sürüklənməyinin bir yoludur, nələ olan istəyi ilə şəhvətə tutulan sənətkar hərşeyi böyütmə, yüksək tutma və nsuzluq yükləməkdir. Bu sərxoşluq vəziyyətində obyektə mükəmməldir və bəddələşdirir. Bu şərtlər güc artışı ilə bərabər sərxoşluq duyğusu yaradır, bu da nətə ortaya çıxaran vəziyyətdir. Sərxoşluq güc artışının simptomudur və sərxoşluq ziyyətinin ən üst pərdəsi də eşqdir. Aşiq, hər şeyə cəsəret edər, macəraçı ur, yüksək ürəkliklə və məsumiyyəti ilə axmaq halına, Tanrıya, ləyaqətə inanır və şər tərəfdən xoşbəxt axmağın qanadları və yeni qabiliyyətləri üzə çıxar və nətənin qapısı sonuna qədər açılır.

Nitsşe sənətin fizioloji tərəfi ilə sənətkarın içində olduğu vəziyyəti izah ir. Ona görə elm və din əslində saxta və realıqla heç əlaqəsi olmayan xəyali bir nıya, yalanlarla qurulmuş bir dünya yaradaraq insanlara xəyanət etmişdir. Bunu q edəcək və varoluşunun real anlamına nüfus edəcək tək şəxs sənətkardır. Dünya ində saxta, qəddar, ziddiyyətli, mənasız və başdan çıxarıcıdır.

Bu real dünyada yaşamaq üçün “gerçəyə” ehtiyac hiss edir. Yalanların şamaq üçün zəruriyyəti varoluşumuzun qorxunc və şübhəli bir parçasıdır. etafizika oxlaq, din, elm bu yalanların müxtəlif şəkillərdir. Bunların köməyi ilə an həyata inanır hiss edir. “Həyat edib, özünü dəstəkləyən...”

etdirilən vəzifədir sanki. Bunu həll etmək üçün insanın anadan gəlmə yalançı və hər şeydən əvvəl bir sənətkar olması şərtidir. İnsanın sənət istəyinin qarşısında duran tək güc yenə sənətdir. Onun sənət görüşü əsasən musiqi ilə əlaqədardır. Musiqi varlığın özüdür. İnsan ancaq musiqi ilə özünü reallaşdırır. Sənətkar həyatın aldıcısı gözəlliyinə inanmayıb, acı ilə qidalanan və özünü çətin olanın içinə atandır.

Beləliklə, alman filosofunun incəsənəti həyatının mərkəzinə qoyduğu, insanın özünü reallaşdırması yolu olaraq gördüyü, üst insan ya da fəvqəl-insan anlayışının şərhini maraqlı şəkildə izah etdiyini görürük.

Ədəbiyyat:

1. Kamal N. Umberto Eko və postmodernizm fəlsəfəsi. Bakı, “Qanun” nəşriyyatı, 2012.
2. Nietzsche, Friedrich, *Nietzsche Contra Wagner*, in Walter Kaufmann (Tr. and ed.), *The Portable Nietzsche*. New York: Penguin Books, 1988.
3. Nietzsche, Friedrich, *On the Genealogy of Morality*. Tr. Maudemarie Clark and Alan J. Swensen. Indianapolis, Cambridge: Hackett, 1998. (GM) 87
4. Nietzsche, Friedrich, *The Ariti-Christ, Ecce Homo, Twilight of the Idols, and Other Writings*. Tr. Judith Norman. New York: Cambridge University Press, 2007.
5. Nietzsche, Friedrich, *The Birth of Tragedy*. Tr. Walter Kaufmann. New York: Vintage Books, 1967. (BT)
6. Nietzsche, Friedrich, *The Will to Power*. Tr. Walter Kaufmann, R. J. Hollingdale. New York: Vintage Books, 1968. (WP)
7. Ницше Ф. Сочинения в 2-х томах, т. 2. Москва, «Мысль», 1990.

Мелек Керимова

Friedrich Nietzsche: об искусстве

Резюме

Проблема свободы человека одна из центральных проблем многих философских учений. Свобода человека рассматривается во всех сферах человеческого бытия. Свобода – основополагающее качество человеческой личности. В данной статье дается представление об идеях немецкого философа Фридриха Ницше об искусстве. Сильная сторона учения Ницше заключалась в том, что он настойчиво стремился преодолеть рамки позитивизма, утверждать многомерность бытия, не растворяющегося в логических пределах.

Ключевые слова: искусство, музыка, Ницше, наука, философия.

Friedrich Nietzsche about art

Summary

The article gives an idea of German philosopher Friedrich Nietzsche's ideas about art, music and how he explained his music. It is said that Nietzsche mentions obstacles such as religion and science in order to be free, independent of human freedom. The article provides an overview of his superiors' understanding and interpretation. It explains what he can do to free himself. It is also important to consider how the free choice of human beings will be addressed.

Keywords: art, music, Nietzsche, science, philosophy.

Məqalənin redaksiyaya daxil olma tarixi: 23.05.2018

Məqalənin təkrar işlənməyə göndərilmə tarixi: 30.05.2018

Məqalənin çapa qəbul olunma tarixi: 21.06. 2018

Məqaləni çapa tövsiyə edən sahə redaktorunun (və ya üzvünün) adı: fəlsəfə doktoru, dosent Sevinc Şahhüseynova

ADMİU-nun Elmi Şurasının 06 iyul 2018-ci il, 09 sayılı qərarı ilə çap olunur

Elmi-nəzəri məcmuə
Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universiteti,
XXXV buraxılış, Bakı, 2018

Научно-теоретический сборник
Азербайджанский Государственный Университет Культуры и Искусств,
XXXV выпуск, Баку, 2018

Scientific-theoretical bulletin
Azerbaijan State University of Culture and Art, XXXV Edition, Bakı, 2018

**MÜASİR DÖVRDƏ ETİKA VƏ SOSIAL PSIXOLOGİYANIN
QARŞILIQLI TƏSİRİNİN XÜSUSİYYƏTLƏRİ**

Xuləsə: Etika və sosial psixologiyanın kateqoriyalarının ailə və cəmiyyət üçün əhəmiyyəti böyükdür. Etika insan davranışı necə olmalıdır, hansı keyfiyyətlə malikdir kimi sualları özündə birləşirdiyi halda, sosial psixologiya insanlar bir-biri haqqında necə fikirləşməli, necə münasibət bəsləməli və təsir göstərmələri kimi sualları araşdırır. Göründüyü kimi, hər iki elmin araşdırma obyektinə münasibətləridir. Bu da müasir dövrdə vacib problemdir. Belə ki, etikanın bütün kateqoriyaları sosial psixologiyada çox önəmlidir və şəxsiyyətin cəmiyyətdə mibyyəti status tutmasına kömək edir, onun sosial keyfiyyətlərinin formalaşmasına zəmin yaradır.

Açar sözlər: əxlaqi dəyərlər, şəxsiyyət, ünsiyyət, şəxsiyyətlərarası münasibətlər, əxlaqi şüur, sosial davranış, ailə münasibətləri, psixoloji iqlim

Qloballaşma və multikulturalizmin geniş yayıldığı müasir dövrdə insan münasibətləri, o cümlədən şəxsiyyətlərarası münasibətlər də yeni forma və məzmun almışdır. Sosial- psixoloji məsələlərin vüsət aldığı bu dövrdə əvvəlki illərə nisbətən insan amilinin rolu artmış, köklü surətdə dəyişməyə başlamışdır. Belə ki, insanların bir-biri haqqında necə fikirləşməsi, bir-birinə necə təsir göstərmələri və bir-birinə necə münasibət bəsləmələri önəmlidir. Sosial psixologiya bu problemləri açıqlayanda kateqoriyaya şəxsiyyət, qrup və ünsiyyət kateqoriyalarına əsaslanır ki, bunların da köklü surətdə dəyişməyə başlamışdır. Digər tərəfdən özünəməxsus spesifik qalır ilə xarakterizə olunan Etika elmi də əxlaq normalarını əsas tutaraq insanın davranışını və münasibətlərini, onun hansı keyfiyyətlərə malik olması, cəmiyyətdə özünü təmsil etməsi